

Я.О. МИРОШНИЧЕНКО, М.Д. ФОЦІЙ, П.М. ФОЦІЙ
ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено теоретичні і практичні засади оцінки економічної безпеки промислових підприємств. Проаналізовано економічну літературу і виявлено та систематизовано класифікацію підходів до оцінки економічної безпеки. Два основні із них - оцінка без розрахунку інтегрального показника; та оцінка за допомогою розрахунку інтегрального показника. Доведено, що при оцінці економічної безпеки промислового підприємства важливо врахувати різні показники. Тому найкраще врахувати показники, що характеризують основні функціональні складові економічної безпеки: фінансову, кадрову, виробничо-збутову та техніко-технічну. Запропоновані для розрахунку показники сильно відрізняються і характеризуються несумісністю нормативних значень, тому рекомендовано приведення їх до однієї основи. Для цього розроблено шкалу оцінювання показників за кожною складовою в залежності від нормативного значення та від ступеня впливу на безпеку підприємства. Для визначення вагових коефіцієнтів функціональних складових економічної безпеки промислових підприємств, сума яких повинна дорівнювати одиниці, було проведено експертне опитування. Запропоновано ідентифікувати чотири рівні економічної безпеки промислового підприємства: критичний, низький, середній та високий. Оскільки максимально можливе значення коефіцієнта економічної безпеки становить – 1, то для визначення меж рівнів економічної безпеки пропонується використовувати інтервал з кроком 0,25. Запропоновано удосконалений автором методичний підхід до оцінки економічної безпеки промислових підприємств, який на відміну від інших враховує особливості функціонування промислових підприємств та кожен із основних функціональних складових (фінансову, кадрову, техніко-технологічну та виробничо-збутову) та дозволяє більш повно і точно оцінити рівень економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека; промислове підприємство; оцінка економічної безпеки; рівень економічної безпеки; методичний підхід; інтегральний показник

Y. MIROSHNICHENKO, M. FOSHCHII, P. FOSHCHII
ASSESSMENT OF THE ECONOMIC SECURITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

The article examines the theoretical and practical tasks of assessing the economic security of industrial enterprises. The economic literature was analyzed and the classification of approaches to the assessment of economic security was identified and systematized. The two main ones are the assessment without calculating the integral indicator; and evaluation using the calculation of the integral indicator. It has been proven that when assessing the economic security of an industrial enterprise, it is important to take into account various indicators. Therefore, it is best to take into account indicators characterizing the main functional components of economic security: financial, personnel, production-sales and technical-technical. The indicators proposed for calculation differ greatly and are characterized by the incompatibility of normative values, therefore it is recommended to bring them to the same basis. For this purpose, a rating scale has been developed for each component, depending on the normative value and the degree of impact on the safety of the enterprise. An expert survey was conducted to determine the weighting coefficients of the functional components of economic security of industrial enterprises, the sum of which should be equal to one. As a result of the expert survey, the weighting coefficients of the functional components of the economic security of the industrial enterprise were determined: financial - 0.243; personnel – 0.242; technical and technological - 0.262; production and sales - 0.253. It is proposed to identify four levels of economic security of an industrial enterprise: critical, low, medium and high. Since the maximum possible value of the coefficient of economic security is 1, it is suggested to use an interval with a step of 0.25 to determine the limits of the levels of economic security. A methodical approach to assessing the economic security of industrial enterprises improved by the author is proposed, which, unlike others, takes into account the peculiarities of the functioning of industrial enterprises and each of the main functional components (financial, personnel, technical-technological and production-marketing) and allows a more complete and accurate assessment of the level of economic security

Keywords: economic security; industrial enterprise; assessment of economic security; level of economic security; methodological approach; integral indicator

Вступ. Економічна безпека – це такий стан промислового підприємства, при якому воно, використовуючи свої ресурси, здатне забезпечити ефективне функціонування та розвиток. Промислове підприємство з високим рівнем економічної безпеки здатне своєчасно реагувати та протистояти негативному впливу внутрішніх та зовнішніх факторів. Оцінка економічної безпеки (ЕБ) промислових підприємств важлива, оскільки активно залучений потенціал промисловості є вирішальним стабілізаційним фактором розвитку, є гарантом економічного зростання та збереження економічної безпеки та незалежності країни.

Аналіз стану питання. Стан економічної безпеки промислового підприємства характеризують з використанням різноманітних критеріїв та показників. Своєчасна ідентифікація зовнішніх та внутрішніх чинників впливу та правильний вибір показників для аналізу можуть забезпечити правильну оцінку, визначити зони ризику та дати повне уявлення про те, чи знаходиться промислове підприємство в економічній безпеці чи ні. Все це, у свою чергу, дозволить вжити необхідних заходів для запобігання загрозам та забезпечення економічної безпеки.

Мета роботи. Метою даної статті є дослідження теоретичних і практичних засад оцінки економічної безпеки промислових підприємств.

Аналіз основних досягнень і літератури. Дослідженню проблеми присвятили праці провідні українські науковці: Г.М. Коптева [1-2], Н. С. Краснокутська [2], Т.Г. Васильців [3], Р.М. Микитюк [3], Л.В. Фролова [4], О.В. Роженко [4], В.О. Волощук [5] та інші. Проте, кількісно оцінити економічну безпеку промислового підприємства дуже складно, адже це неоднозначний процес, тому дане питання потребує подальшого розгляду та поглиблення.

Викладення основного матеріалу дослідження.

В економічній літературі існує декілька підходів до оцінки ЕБ промислових підприємств. Розділимо виявлені підходи до оцінки ЕБ промислових підприємств на дві основні групи: оцінка ЕБ без розрахунку інтегрального показника; оцінка ЕБ за допомогою розрахунку інтегрального показника.

На рисунку 1 наведено систематизовану класифікацію підходів до оцінки економічної безпеки промислових підприємств.

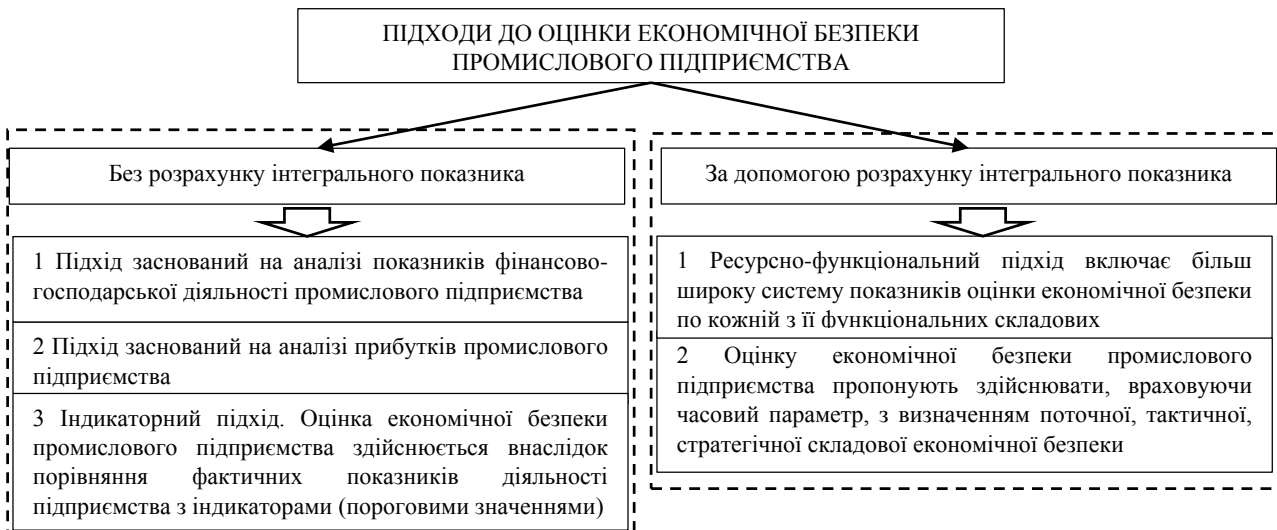

Рис. 1 – Класифікація підходів до оцінки економічної безпеки промислових підприємств
(систематизовано авторами)

Згідно підходу до оцінки без розрахунку інтегрального показника уявлення про рівень ЕБ промислових підприємств формується в результаті розрахунку коефіцієнтів та їх порівняння із нормативними значеннями.

Так індикаторний підхід ґрунтується на розрахунку та аналізі системи кількісних та якісних показників, що включає три основні групи індикаторів:

- індикатори виробництва (динаміка виробництва; завантаженість обладнання; стабільність виробничих процесів і т.п.);
- фінансові індикатори (рівень рентабельності, фондівдачі, інноваційної активності, кредиторської та дебіторської заборгованості забезпечення власними джерелами фінансування і т.п.);
- соціальні індикатори (рівень оплати праці, встати робочого часу, структура кадрового потенціалу).

Вважаємо, що даний підхід має недоліки, адже визначення окремих індикаторів не може в повній мірі передати загальний стан економічної безпеки промислового підприємства. Нагадаємо, що невірна оцінка економічної безпеки може призвести до ухвалення неефективних управлінських рішень.

Згідно підходу заснованого на аналізі показників фінансово-господарської діяльності промислового підприємства, на відміну від індикаторного, розглядають 5 груп показників для оцінки ЕБ, основу яких становлять показники виробничо-господарської та фінансової діяльності:

- показники ефективності використання майна;
- показники платоспроможності та фінансової стійкості;
- показники ділової активності;
- показники рентабельності діяльності;
- показники інвестиційної привабливості.

Недоліком даного підходу вважаємо те, що показники, які розглядаються, характеризують лише окремі сторони фінансово-господарської діяльності, а не вказують поточний рівень ЕБ промислового підприємства.

Згідно з наступним підходом для оцінки ЕБ промислового підприємства розглядається прибуток.

До показників, що характеризують ефективність формування прибутку можна віднести: операційний важіль, маржинальний дохід, запас фінансової міцності та ін. Вважаємо, що прибуток якнайкраще виражає результативність діяльності промислового підприємства, але насправді, його величина не дозволяє оцінити рівень ЕБ. Прибуток є лише основою ЕБ.

Розглянемо більш детальніше підхід до оцінки ЕБ промислового підприємства за допомогою розрахунку інтегрального показника. Інтегральний показник – узагальнений, комплексний показником, який відтворює значення інших показників. Він дозволяє визначити рівень ЕБ промислового підприємства більш детальніше.

Згідно з одним із підходів, оцінку ЕБ промислового підприємства пропонується здійснювати, враховуючи тимчасовий параметр, з визначенням поточної, тактичної, стратегічної складової ЕБ. Загальний рівень ЕБ промислового підприємства визначають як середньозважене значення показників поточної, тактичної та стратегічної безпеки. При цьому подальших досліджень вимагає розробка механізму визначення значимості окремих показників складових безпеки.

Ресурсно-функціональний підхід включає більш широку систему показників оцінки ЕБ промислового підприємства: по кожній з її функціональних складових.

В результаті розгляду існуючих підходів до оцінки ЕБ промислових підприємств вважаємо доцільним для практичного застосування проводити кількісну оцінку, виконану на основі показників, які використовуються при аналізі діяльності суб'єктів господарювання, при обліку та плануванні. Однак необхідною умовою є розрахунок інтегрального показника, щоб більш повно і точно оцінити стан економічної безпеки. Тому запропонуємо удосконалений методичний підхід до оцінки ЕБ промислових підприємств.

Вище доведено, що при оцінці ЕБ промислового підприємства важливо врахувати різні показники. Вважаємо, що найкраще буде врахувати показники, що

характеризують основні функціональні складові ЕБ: фінансову, кадрову, виробничо-збутову та техніко-технічну.

Для оцінки фінансової складової ЕБ в економічній літературі існує безліч взаємозалежних показників. Через взаємозалежність і відповідно нерациональність визначення всіх даних показників, рекомендовано розраховувати 5 основних:

– коефіцієнт поточної та абсолютної ліквідності – для виявлення здатності промислового підприємства розраховуватися за своїми зобов'язаннями;

– коефіцієнт автономії та коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами, які свідчать про ступінь фінансової незалежності;

– коефіцієнт Альтмана (за п'ятифакторною моделлю Е. Альтмана) – для оцінки ймовірності банкрутства підприємства.

Для оцінки кадрової складової ЕБ промислового підприємства рекомендовано розраховувати наступні показники:

– коефіцієнт стабільності кадрів – для виявлення нестійкості, адже висока плінність кадрів може вплинути на моральний стан працівників та стати причиною економічних втрат;

– коефіцієнт рівня заробітної плати;

– коефіцієнт зміни виробітку продукції на одного працюючого.

Для оцінки техніко-технологічної складової ЕБ промислового підприємства, для визначення ефективності використання основних засобів рекомендовано розрахувати коефіцієнт зміни фондівдачі, коефіцієнт придатності та оновлення.

Для оцінки виробничо-збутової складової ЕБ промислового підприємства рекомендовано розраховувати наступні показники:

– коефіцієнт зміни оборотності оборотних активів, який характеризує ефективність використання оборотних активів;

– коефіцієнт рентабельності продажів та коефіцієнт рентабельності активів, які свідчать про ефективність діяльності підприємства в цілому;

– коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей, який характеризує рациональність використання коштів в обороті.

Варто зазначити, що запропоновані для розрахунку показники сильно відрізняються і характеризуються несумісністю нормативних значень, тому пропонується приведення їх до однієї основи. Тому, після розрахунку вищенаведених показників, в залежності від нормативного значення та від ступеня впливу на безпеку підприємства, рекомендовано наступну шкалу оцінювання:

– «1 бал» – абсолютне значення – показник відповідає нормативному значення;

– «0,5 балів» – нейтральне значення;

– та «0 балів» – кризове значення, коли фактичне значення значно нижче нормативного показника.

Більш детально шкала оцінювання показників ЕБ промислового підприємства зведена в таблиці 1.

При застосуванні ресурсно-функціональний підходу до оцінки ЕБ промислового підприємства для розрахунку інтегрального показника передбачається, що кожен показник має однаковий ступінь впливу на формування зведеного коефіцієнта економічної безпеки, а питома вага кожної з функціональних складових дорівнює і становить – 0,25

Однак вважаємо, що використання даного методу не враховує особливості функціонування саме промислових підприємств, тому запропоновано визначити коефіцієнт вагомості кожної з складових ЕБ

Таблиця 1 – Шкала оцінювання показників ЕБ промислового підприємства за кожною складовою

Показник ЕБ промислового підприємства	Шкала оцінювання в залежності від значення показника		
	Абсолютне значення (1 бал)	Нейтральне значення (0,5 балів)	Критичне значення (0 балів)
Фінансова складова ЕБ промислового підприємства			
Коефіцієнт поточної ліквідності (Кпл)	від 1,5 до 3	від 1 до 1,5, або більше 3	менше 1
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (Кал)	більше 0,2	від 0,1 до 0,2	менше 0,1
Коефіцієнт автономії (Кавт)	більше 0,5	від 0,3 до 0,5	менше 0,3
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами (Кзвок)	більше 0,1	від 0 до 0,1	менше 0
Коефіцієнт Альтмана (Ка)	більше 2,9	від 1,23 до 2,89	менше 1,23
Кадрова складова ЕБ промислового підприємства			
Коефіцієнт стабільності кадрів (Кск)	більше 1	від 0,5 до 1	менше 0,5
Коефіцієнт рівня заробітної плати (Кзп)	більше 1	від 0,5 до 1	менше 0,5
Коефіцієнт зміни виробітку продукції на одного працюючого (Кзвп)	більше 1,05	від 1,05 до 0,95	менше 0,95
Техніко-технологічна складова ЕБ промислового підприємства			
Коефіцієнт зміни фондівдачі (Кзф)	більше 1,05	від 1,05 до 0,95	менше 0,95
Коефіцієнт придатності ОФ (Кпоф)	більше 0,5	від 0,3 до 0,5	менше 0,3
Коефіцієнт оновлення ОФ (Кооф)	більше 0,1	від 0 до 0,1	менше 0
Виробничо-збутова складова ЕБ промислового підприємства			
Коефіцієнт зміни оборотності оборотних активів (Кооа)	більше 1,05	від 1,05 до 0,95	менше 0,95
Коефіцієнт рентабельності продажів (Крп)	більше 0,2	від 0,1 до 0,2	менше 0,1
Коефіцієнт рентабельності активів (Кра)	більше 0,1	від 0 до 0,1	менше 0
Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей (Ксдкз)	від 0,9 до 1	від 0,5 до 0,9, або більше 1	менше 0,5

Для визначення вагових коефіцієнтів функціональних складових ЕБ промислових підприємств, сума яких повинна дорівнювати одиниці, було проведено експертне опитування. Експертам (не анонімно) за допомогою Google-форми запропоновано оцінити кожну із складових ЕБ (а саме фінансову, кадрову, техніко-технологічну та виробничо-збутову) та поставити такі коефіцієнти, щоб охарактеризувати важливість для промислового підприємства. На основі експертної оцінки, в якій прийняло участь 14 вчених докторів наук із різних областей та університетів України, було обчислено середню значимість складових ЕБ промислового підприємства.

В результаті експертного опитування було визначено вагові коефіцієнти функціональних складових ЕБ промислового підприємства: фінансова – 0,243; кадрова – 0,242; техніко-технологічна – 0,262; виробничо-збутова – 0,253.

Таким чином експерти виділили найбільшу важливість саме техніко-технологічної та виробничо-збутової складової ЕБ для промислових підприємств.

Після розрахунку коефіцієнта ЕБ промислового підприємства визначається рівень економічної безпеки. Пропонується ідентифікувати чотири рівні ЕБ

промислового підприємства: критичний, низький, середній та високий. Оскільки максимально можливе значення коефіцієнта економічної безпеки становить – 1, то для визначення меж рівнів ЕБ пропонується використовувати інтервал з кроком 0,25.

При критичному рівні ЕБ промислового підприємства можна говорити про його кризовий стан. Низький рівень свідчить про невідповідність більшості показників ЕБ нормативному значенню, що може характеризуватися низькою ефективністю виробництва, вичерпанням технічних ресурсу обладнання, скороченням персоналу та ін. При середньому рівні, промислове підприємство характеризується невідповідністю нормативам деяких показників ЕБ, при цьому зберігаються можливості покращення економічного стану підприємства. Високий рівень ЕБ свідчить про ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства, про те, що показники перебувають у межах нормативних значень.

На рисунку 2 наведено удосконалений автором методичний підхід до оцінки ЕБ промислових підприємств.

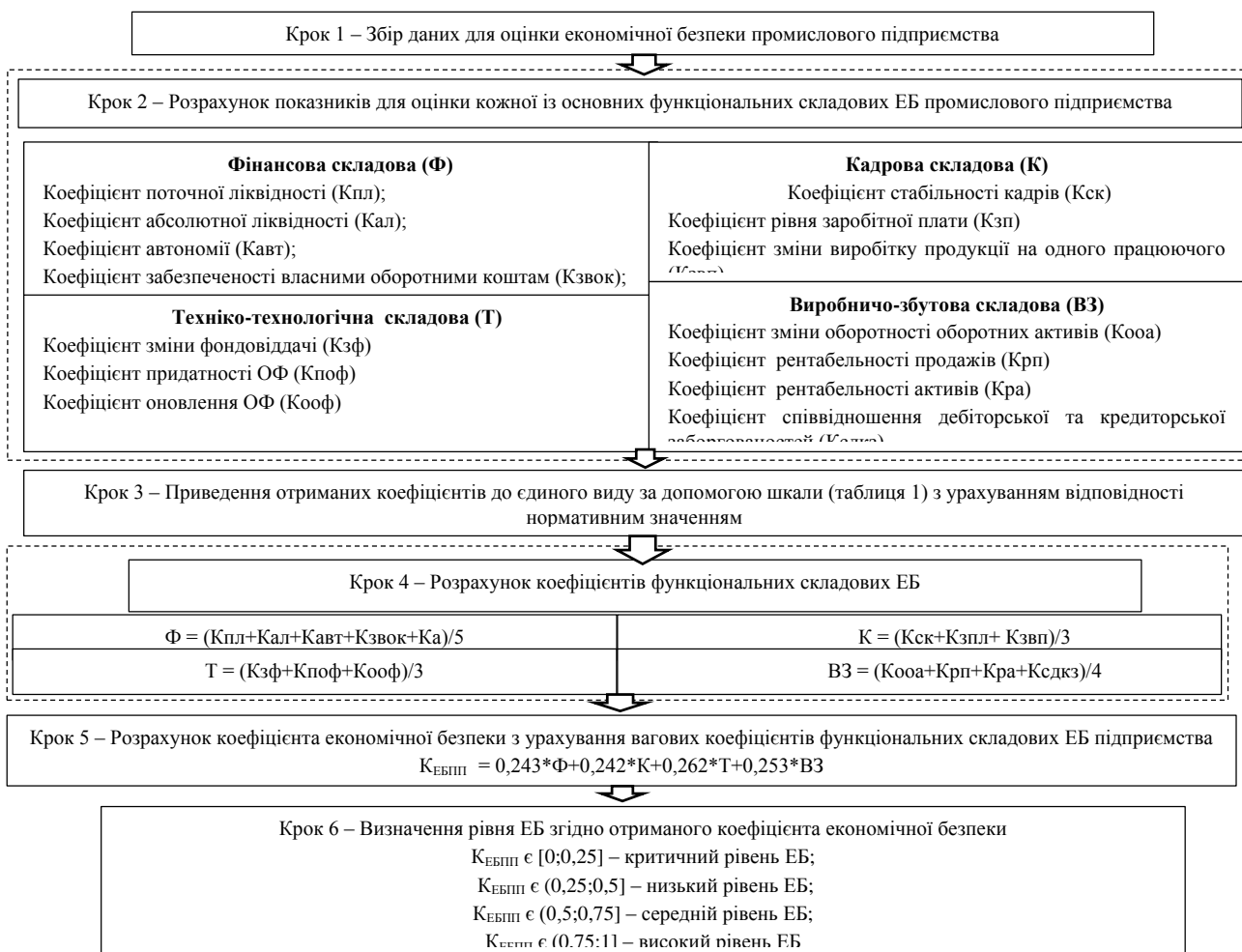

Рис. 2 – Методичний підхід до оцінки ЕБ промислового підприємства (розроблено авторами)

Висновки. Запропоновано удосконалений автором методичний підхід до оцінки економічної безпеки промислових підприємств, який на відміну від інших враховує особливості функціонування промислових підприємств та кожну із основних функціональних складових (фінансову, кадрову, техніко-технологічну та виробничо-збутову) та дозволяє більш повно і точно оцінити рівень економічної безпеки. Перспективні напрямки дослідження – вивчення питань зміцнення економічної безпеки промислових підприємств в залежності від отриманого загального рівня ЕБ та коефіцієнтів по кожній із функціональних складових.

Список літератури

1. Коптева Г. М. Класифікація підходів до оцінки економічної безпеки підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2020. Вип. 2 (25). С. 221-229.
2. Краснокутська Н. С., Коптева Г. М. Дефініція поняття «фінансова безпека підприємства»: основні підходи та особливості. *Бізнес Інформ*. 2019. № 7. С. 14-19.
3. Васильців Т.Г., Микитюк Р.М. Удосконалення методики оцінювання економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.14. С. 181-188.
4. Фролова Л.В., Роженко О.В. Методичні підходи до оцінювання економічної безпеки підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. № 3(177). 2016. С. 199-209.

5. Волошук В.О. Класифікація підходів та методів формування аналітичних інструментів оцінювання економічної безпеки промислового підприємства. *Економіка: реалії часу*. № 5(15). 2014. С. 224-231.

References (transliterated)

1. Koptieva H. M. Klyasyfikatsiia pidkhdov do otsinky ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva. [Classification of approaches to the assessment of economic security of the enterprise] *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*. 2020. Vyp. 2 (25). S. 221-229.
2. Krasnokutskaya N. S., Koptieva H. M. Definiitsia poniattia «finansova bezpeka pidpriemstva»: osnovni pidkhody ta osoblyvosti. [Definition of the concept of "financial security of the enterprise": main approaches and features]. *Biznes Inform*. 2019. № 7. S. 14-19.
3. Vasylytsiv T.H., Mykytiuk R.M. Udoskonalennia metodyky otsiniuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Improving the methodology for assessing the economic security of an enterprise] *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. 2012. Vyp. 22.14. pp. 181-188.
4. Frolova L.V., Rozhenko O.V. Metodychni pidkhody do otsiniuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva. [Methodological approaches to assessing the economic security of an enterprise] *Aktualni problemy ekonomiky*. 2016. (177). pp.199-209.
5. Voloshchuk V.O. Klyasyfikatsiia pidkhdov ta metodiv formuvannia analitychnykh instrumentiv otsiniuvannia ekonomichnoi bezpeky promyslovoho pidpriemstva [Classification of approaches and methods for forming analytical tools for assessing the economic security of an industrial enterprise] *Ekonomika: realii chasu*. 5(15). 2014. pp. 224-231.

Надійшла (received) 10.07.2023

Відомості про авторів / About the Authors

Мірошніченко Яна Олександрівна (Miroshnichenko Yana Oleksandrivna) – магістрантка кафедри менеджменту, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; м. Харків, Україна; e-mail: Iana.Miroshnichenko.@ khpi.edu.ua

Фощій Марія Дмитрівна (Foshchii Mariia Dmytrivna) – старший викладач кафедри менеджменту, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1555-3110>; e-mail: Mariia.Foshchii@ khpi.edu.ua

Фощій Петро Миколайович (Foshchii Petro Mykolaiovych) – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9351-5828>; e-mail: Petro.Foshchii@ khpi.edu.ua